

Kisebb közlemények.

Görög. A görög szó eredetével nálunk senki sem foglalkozott tüzetesebben; hiszen olyan világos, hogy a mi görög szavunk is vég-elemzésben csak a lat. *graecus* mása lehet, hogy a pontosabb meghatározásnál megelégedtünk azzal, hogy a m. szó a «szláv *грѣкъ* . . . útján honosodott meg nyelvünkben» (Nyr. IV. 397, Nyk. I. 315.). Ezt a tanítást is MIKLOSICH-tól vettük át (v. ö. Slav. Elem. és Lex. pal., továbbá Nyr. XI. 168.), a ki azt vallotta, hogy az óbolg. nyelvemlékekben előforduló *грѣкъ* Pannóniában történt átvétele a lat. *graecus*-nak (Denkschr. XXVII. 267.).

Egy-egy nyelv népneveinek összefoglaló vizsgálata rendkívül tanulmányos az illető népnek idegen népekkel való érintkezése történetére. Ilyen összefoglaló vizsgálatnak egy része ez a czikkecske is.

A magyarok a honfoglalás előtt érintkeztek görög nyelvű emberekkel; IBN ROSTEH-ből tudjuk, hogy a görögökkel Dél-Oroszországban kereskedést folytattak, t. i. szláv rabszolgákat adtak nekik más áruért cserébe. A görög kereskedők minden valószínűség szerint bizancziak voltak. Már most ha a magyarok közvetlen a bizanczi görögöktől kapták volna a lat. *graecus*-nak megfelelő jelentésű szót, akkor nem görög lett volna belőle. A bizanczi görögök ugyanis «rómaiaknak» (*Ρωμαῖοι*) nevezték magukat; ebből eredt arab és perzsa *rûm*, tör. *urum* «görög», s innen van, hogy az európai Törökország *Rumili*, s hogy a bolgárban a thrák síkság *Romanjá*. Szláv forrásokban Konstantinápolynak is *Noví Rím* «Új Róma» neve kerül elő (v. ö. JIREČEK: Die Rom. I. 36.). Ha tehát a magyarok közvetlen a bizanczi görögöktől kapták volna a «*graecus*» jelentésű szót, akkor ma, mivel keleten *rum*, *urum* név volt használatos, *orum*-nak neveznök a «görögöt» (v. ö. orosz : rus).

A magyarban azonban nem a *rum* (< *Ρωμαῖοι*) név, a hogy a bizancziak önmagukat nevezték, sem pedig a *Ἕλλη*, *Ἕλληνες* név, a

hogy a görögöldi görögök nevezték magukat, lett a népi név, hanem a latinok által elterjesztett *graecus*-ból szláv közvetítéssel honosult meg a *görög*.

A magyar nyelvelmékekben a mai *görög*-nek *gereg* (olv. *gërög*), *gevrek* (olv. *görök*), *gõreg* (olv. *gõrög*; az adatokat l. NySz.) alakjai fordulnak elő. A MargL. 46. l. előforduló *gevrek* alak azt tanúsítja, hogy a szónak valamikor eredetének megfelelően *k*-val való alakja is volt nyelvünkben. A magyar eredetibb alak tehát: *görök*, **gërök*; a *k*-ból hasonulás útján lett *g* (v. ö. hasonló magyarázatát a gót *kreks*: görögnek BEHAGHELTÖL, Zeitschr. f. deutsche Wortf. IV. 251, máskép GRIENBERGER: Untersuch. zur g. Wortk. Sitzungsber. CXLII. VIII. 141.), s ezt a hasonulást elősegíthette a *görög*ni ige is. De nem a mássalhangzók megfelelői adnak útmutatást a m. *görög* eredetére, hanem a magánhangzók, s ezek vizsgálata azt mutatja, hogy a *görög* szó délszláv közvetítéssel került hozzánk.

A m. *görög* legrégebb alakja *görök*, **gërök*, illetve ejtéskönnyítő hang nélkül **grök*, **grök* volt. A mássalhangzó-csoporton kezdődő idegen szavak a XI., XII. században megtartották eredeti szókezdetüket. Bizonyítja ezt a HB. *bratym* adatán kívül XI., XII. századi oklevélanyagunk (v. ö. *brokina* 1055, huzeu *brazda* 1086; helyneveink között: *ploznik* 1086, ma *Palóznak*; *Clun* 1086, ma *Kolon* stb., v. ö. NyK. XXV. 133.). Joggal tehetjük föl, hogy a m. *görög* is eredetileg **grök*-nek, **grök*-nek hangzott, s ezen alak *ë*, *ö* hangja magyarázatáért a délszláv nyelvekhez kell fordulnunk.

MIKLOSICH azt tanította, hogy a lat. *graecus* a szláv nyelvekbe Pannóniában került (v. ö. Denkschr. XXVII. 267.); ez a tanítás azonban nem helyes. A szláv nyelvek «*græcus*»-t jelentő szava nem egyseges, egy szláv nyelvi alapalakból való. Az ó-cseh *hrěk*, újcs. *řek*-beli *ě* hosszú ősszláv *ě*-re megy vissza (v. ö. GEBAUER: Hist. ml. j. č. I.), s ez a hosszúság van meg a gótban (*krēks*) és a németben is (v. ö. ófn. *chriach*, *chriech*, úfn. *griech*; ebből az úfn. alakból való a mai görzi szlov. *grěh*, Sitzungsber. CXIII. 390.). A délszláv nyelvekben azonban ma a szó *r*-rel, vagy *r*-ből fejlődött hanggal van meg (v. ö. szlov. *grk*, kajhorv. *gerk*, ča-horv. *grk*: Nem. I. 368, 375, szerb *gr̄k*, bolg. *grk*: MIKL., Slav. Bibl. I. 46. és *gr̄k*, *gr̄k*, *gr̄uk*, *ḡurk*: CANKOFF 4, DUVERNOIS; a krassovánoknál, a kik MILETIĆ kimutatása szerint nem bolgárok, hanem szerbek, *gr̄rk*: Izvjestija IV. 654.), s ezt az or. *grēk* alakkal összevetve a délszlávra és az oroszra alapalakul *gr̄k̄*-et kapunk. MIKLOSICH *gr̄k̄*-t vesz ugyan föl alapalakul (Lex. pal.), s utána JIREČEK is ezt fogadja el (v. ö. Die Rom. I. 36.), de a lat. *graecus*, valamint a Cod. Zogr. (v. ö. Ján. XIX. 20: *грьукскы* = Münch. K. *gõrögõl*) és Cod. Supr. (v. ö. 35. l.:

ГРЪУЪСКОМЪ; másutt e nyelvemlékben: 110. l.: НА ГРЪУЕСКЪ, 214. l.: НА ГРЪКЪ, 448. l.: БЪ ГРЪУЪСКЪ ЗЕМЪКЪ) kétségtelenül vallja, hogy az alapalak *грѣкъ* (v. ö. Arch. II. 208); csakis *грѣкъ* alapalak mellett váltakozhatik a *ГРЪУЪСКЪ* már az óbolg. emlékekben is *ГРЕУЪСКЪ* alakkal (v. ö. Cod. Assem. Jan. XIX. 20. és VONDRÁK: Altkirch. gr. 89.). A különféle szerkesztésű egyházi szláv nyelvemlékekben is találunk *грѣкъ* alakot, s ezek közül csak a Vita Methodii-t emelem ki, a hol szintén *ГРЪУЪСКЪ* (cap. XVII.), *НЗ ГРЪКЪ* (cap. V.) alakok olvashatók.

A délszláv (óbolg., bolg., szerb, horv., szlovén) nyelvekre tehát, valamint az oroszra az alapalak *грѣкъ*. Ez az alapalak azonban szerintem nem lat. *graecus* = *græcus*-ból való, hanem egy esetleg vulgaris ejtésű rövid *ĕ*-ből, tehát *græcus-ból. Ezen feltevés ellen csak az szól, hogy az olaszországiak, a kik a Balkánon a *graecus* szót elterjesztették, a lat. *ae*-t a legrégebb idők óta nyílt *e*-nek, s a *graecus*-ban esetleg hosszan ejtették (v. ö. ol. *greco*, lomb. *greo*, vel. ol. *griego*, ófr. *griu*, spany. *griego*, MAYER-LÜBKE: Gramm. I. 150, 156, 240). Azonban talán föltehető egykori *græcus (romanistikai jelzés szerint *græcus*) ejtés is. Plyn *græcus-ból már most a délszlávban keletkezhetett *грѣкъ* alak, a hol *грѣ*-nek és nem *gr*-nek hangzott. Lehetne ugyan azt is mondani, hogy egy rövid latin mássalhangzó + *re*, *ri* + mássalhangzó a délszlávban közvetlenül *r*-es csoportot adott (v. ö. pl. Zárában az *ecclesia sanctæ trinitatis*: horv. Sveti *Trinat*, JIR., Die Rom. I. 51; lat. *primicerius*: horv. missalékban *prmancer*, lat. *breviarium*: horv. *brcijal*, *Gregorius*: horv. *Grgur* stb.). Én azonban azt hiszem, hogy itt is eredetibb a *-ръ* hangzás.

A magyar *grék, *grök is egy ilyen lat. *græcus-ra visszavezethető délszláv *grѣk* szónak az átvétele, a hol az *ь* igen zárt *ĕ* (esetleg *i*, mert régi emlékeinkben a *ь* helyén *ĕ*, *ö* mellett *i*-t is találunk írva; v. ö. különben ÁSBÖTH: A szláv szók a magyar nyelvben 31. l.). Az átadó nyelvet pontosan nem tudjuk meghatározni; lehet bolgár, de lehet más délszláv nyelv is (az *ь* helyén *i*-t latin betűkkel találunk az ószlov. Freising. nyelvemlékekben is; részletesen erről szláv jövevényszavaink hangtanában olvashatni majd).

Még csak azt említem meg, hogy a görögök tudvalevőleg sohasem nevezték magukat *γραῖκοί*-oknak. Az a nézet erről, hogy Epirusban, a mely Dél-Itáliához (a tengeri hajózást véve) legközelebb volt, lakott egy *γραῖκοί* törzs, a mely minden valószínűség szerint nem volt görög. Ennek a törzsnek a neve ismertté lett éppen az érintkezés által Dél-Itáliában, s a később hatalmassá lett Ἕλλας népére egyszerűen átruházták. Számptalan népnévi eltolódásra van példánk, a mely abban áll, hogy a szomszédok valamely vidéken régebben lakó törzs

nevét az ugyanazon helyre telepedő más törzsbeliekre egyszerűen átruházzák. Ilyen a *γαῖοι*: *graeci* is.

Vizsgálódásom eredménye tehát az, hogy a magyarok, a kik görögökkel már Dél-Oroszországban is kereskedést folytattak, abban az esetben, ha közvetlenül a bizancziaktól hallották volna a görögök nevét, őket csakis *urum-* v. *oromok*nak híhatták volna. Ennek a szónak azonban nyelvünkben való előfordulása nincs kimutatva. Ehelyett nyelvünkben a hellének neve a lat. *graecus* (*græcus)-ból délszláv *grькъ*, illetve *grьk* közvetítéssel *grěk, *grők > *görek*, *görök, s hasonulással, esetleg hasonlósági hangváltozással > *gërög*, *görög* lett.

MELICH JÁNOS.

Irodalom.

BOROS ALÁN. Zsoltárfordítás a kódexek korában. Budapest.

JOSEF, ERZHERZOG. Zigeunergrammatik. (Mitteilungen zur Zigeunerkunde. Redigiert u. herausgegeben von Prof. Dr. ANTON HERRMANN. I. Bd.) Budapest.

Nyelvészeti Füzetek. Szerkeszti SIMONYI ZSIGMOND: 5. SIMONYI ZS. Az új helyesírás szövege és magyarázata bővített szójegyzékkel. — RUBINYI MÓZES. Két tanulmány a nyelvészet s a nyelvművelés történetéből. (Grimm és Révai. — A mondatról s a nyelvújításnak egy elhanyagolt forrásáról.) Budapest.

PÁZMÁNY PÉTER. Prédikációk. VI. k. 1. rész. Sajtó alá rendezte KANYORSZKY GYÖRGY. Budapest.

RÉTHEI PRIKKEL MARIÁN. A Pray-codex. Budapest.

THÚRY JÓZSEF. A «Behdset-ül-Lugat» című csagatáj szótár. (Akad. Érték.) Budapest.

ZOLNAI GYULA. Magyar oklevélszótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye. Legnagyobb részüket gyűjtötte SZAMOTA ISTVÁN, . . . szótárrá szerkesztette —. 3—5. füzet. (Dsida—hüvely.)

* * *

Ашботъ О. Нѣсколько замѣчаній на сочинение В. И. Ягича объ исторіи происхожденія церковно-славянскаго языка. Санктпетербургъ.

Finnisch-ugrische Forschungen. Band II, heft III. (WICHMANN YRJÖ. Samojedisches lehnwort im syrjänischen. — PAASONEN H. Etymologische streifzüge. — KARSTEN T. E. Germanisches im finnischen. — SETÄLÄ E. N. Zur finnisch-ugrischen lautlehre. 1. Über finnisch-ugrische *č*-laute. 2. Über die finnisch-ugrischen *s*-laute. — SETÄLÄ E. N. Beiträge zur finnisch-ugrischen wortkunde.) — Anzeiger, heft 3. WIKLUND K. B. Ein paar worte zur formulierung der regeln in den grammatischen lehrbüchern. — Vorlesungen und übungen auf dem gebiete der finnisch-ugrischen sprach- und volkskunde an den universitäten Europas 1902/3. Helsingfors.

OJANSUU H. Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Konsonantit. Helsingfors.

PAASONEN H. Die finnisch-ugrischen *s*-laute. I. Anlaut. Helsingfors.

WICHMANN YRJÖ. Die tschuwassischen Lehnwörter in den permischen Sprachen. (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. XXI.) Helsingfors.